

ÜLKÜ VE DİL YAZILARI

Mehmet Ölmez

Halkevlerinin kuruluşunu izleyen yıl Ankara'da çıkartmaya başladığı *Ülkü* dergisi, genel merkez yayını olması, dönemin önde gelen kalem sahiplerinin yazılarına yer vermesi ve taşra halkevlerine yazılarıyla yön verici olması açısından oldukça önemlidir.¹ *Ülkü* dergisinin yazımızda ele alınacak dönemi, 1933-1941 arası çıkan ilk dönem ciltleridir. Bu dönemin seçilmesinin nedenleri:

1. Tek parti döneminin M. Kemal'li yılları olması,
2. Güneş dil ve tarih kuramlarının ilk yılları olması,
3. Dilde arılaşırmanın, tarama derleme çalışmalarının başlangıç yılları olmasıdır.

Dilde özleşme de, Güneş Dil Kuramı da değişik bakış açılarıyla değişik zamanlarda çeşitli araştırmacılarca ele alınmıştır.² Konuyu son yıllarda özellikle dil ve tarih tezleri yönünden akademik bir bakış açısıyla ele alıp inceleyen bir çalışma da bugünlerde yayımlanacaktır (Haz. Jens Peter Laut,

Marburg-Almanya).³

1930'lu yıllarda çıkan, C.H.F., tek parti ve devletçilik görüşlerini işleyip savunurluğunu yapan önemli dergilerin dili söz konusu edildiğinde bu tür çalışmaların pek yapılmadığı görülür. Kadro dergisi için böylesi bir çalışmayı N. Gözaydın yapmıştır.⁴

1933'ten 1941'e 102 sayı (17 cilt) yayımlanan *Ülkü* dergisine bu ad doğrudan M. Kemal tarafından verilmiştir. Hasan Âli'nin belirttiğine göre "ideal" karşılığı olan bu ad "El-İdrak"ten alınmıştır. (IV: 22: 256) Gerçekte ise bu sözcük ilk olarak Eski Uygurcada *g* ile *ülgü* şekli ve "pay, hisse; ölçü, tartı" anlamlarıyla görülür.⁵

³ Dönemin dil politikası, Güneş-Dil Kuramının esasları için A. S. Levend'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, (3. baskı, Ankara 1972) 406-452. sayfalara bakılabilir.

⁴ [Prof.] Dr. Phil. Nevzat Gözaydın, "Kadro ve Türk Dili", *KADRO*, 1932-Cilt 1 (tıpkıbasım) yayına hazırlayan: Doç. Dr. Cem Alpar, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1978: 43-46.

⁵ Clauson, sözcüğün *ül- diye bir kökten gelebileceğini düşünür (EDPT 142b), buradaki olası *±gü* eki çoğunlukla eylemlerden ad türetir. Ancak bu ekin sınırlı olarak adlara geldiği örnekler de vardır: Uyg. *enç - inç* "huzur, sükunet", buradan *ençgü*; *ed* "eşya; mal-mülk" buradan *edgü* "iyi"; *esen* "sağ, esen" buradan *esengü* (M. Erdal, *Old Turkic Word Formation*, I, Wiesbaden 1991, 164. sayfa). Sözcük *üle-* "böl-

¹ *Ülkü* ile ilgili olarak *Tek Parti Döneminin Yayın Organları: Halkevleri Dergileri* adlı çalışmanın 18-20. sayfalarına bakılabilir (Nurettin Güz, Ankara 1995)

² Örneğin, *İktidar ve Tarih*, B. E. Behar, Afa yay., İstanbul 1992.

Özellikle Orta dönem metinlerde ikinci anlam, "ölçü, tartı" anlamı yaygındır. Bizim Anadolu Türkçemizin tarihsel ses gelişimine göre ise bu sözcüğün *g* düşmesi/erimesi ile *ülü* şeklini alması beklenirdi. Gerçekten de eski Osmanlı, Osmanlı öncesi metinlerde sözcük *ülü* biçiminde karşımıza çıkar.⁶

Dokuz yıl içerisinde yaklaşık 10.000 sayfa yayımlanmış olan *Ülkü*'de toplam 67 yazı (600 sayfaya yakın) dil konularına ayrılır. Bunlar bir sınıflamaya tutulursa ağızlarla ilgili 1, Dil Bayramı ile ilgili 4, Eski Türkçe ile ilgili 3, genel konulara ait 7, dilbilgisine ait 3, Güneş-Dil Kuramına ait 7 –gerçekte bu konuya özleşme gibi Dil Bayramı konuşmalarından Kurum haberlerine değin çoğu yazıda yer verilmiştir–, başka dillerle ilgili 3, kurultaylar ve T.D.T.C. ile ilgili 12, özleşmeyle ilgili 8, dil çalışmalarını ilgilendiren tarihle ilgili 2, Tarama Dergisi ile ilgili 2, kitap/dergi tanıtılmalarıyla ilgili 7, Türk dili tarihiyle ilgili olarak da 8 yazı yer alır.

Dil yazılarını yazarlara gelince, başta İbrahim Necmi [Dilmen] gelmekte, bunları Caferoğlu, Arat, Köprülü, H. Namık, Németh, Abdülkadir İnan, Kowalski izlemektedir. Tabii bu yazıların bir bölümü çeviri yazılardır.

İlk sayılarda özleştirme ve tarama çalışmalarını ağırlıklı olmakla birlikte bunlar yerini gitgide Güneş-Dil kuramına bırakmıştır. Yine aynı şe-

kilde tarama ve derleme çalışmaları, anket sonuçları ile birlikte kullanıma sokulan yeni sözcükler ilk yıllarda önemli bir yer tutar. Özellikle ilk ciltlerde yazarlar ellerinden geldiğince "arı" bir dil kullanmaya çalışırlar. Ancak son ciltlerde, özellikle 1937 sonrasında bu özeni göremeyiz.

Dil devrimiyle birlikte *Ülkü*'de kullanılan Türkçe sözcüklere şu bir kaç örneği verebiliriz: *dürküm* "grup, öbek" (Fin-uğur *dürkümü*, I.3: 210; bu söze daha sonraları yayımlanan *Tarama Dergisi*'nde rastlayamayız), *nesne* (konuşmanın nesnesi I.3: 210), düzlüş "yapı, yaratılış" (kafataslarımızın düzlüşü I.3: 210), *budun*, *verimli* (I.3: 210), *üzüg* "hece" (I.3: 211), *basmalık* "matbaa" (bir kaç satır ilerde *basmalık* yerine yeniden *matbaa* I.3: 213), *dökme kelime* "yeni türetilmiş sözcük, uydurma" (I.3: 216); *ayırıldım* "küçük anlam farkı, nüans" (III.15: 170), *verinti* (III.15: 179), *sorgu* "soru, sorun" (III.15: 180); *asığlı* (III.18: 409); *temelli* "kökten" (IV.22: 246), *ayırt* (246), *acun* (247), *dirik* "canlı", *nerse* (251), *kurun* "devir, dönem, çağ", *ulus*, *yağı* (251), *uruk* "soy" (253), *kiyin* "işkençe", *ike* "sahip" (254); *vargı* "sonuç", *yönerge* "direktif, yönerge" (V.26: 81), *önerge* "teklif", *üye* (V.26: 82), *tüzünlük* "asalet" (V.26: 83); *düze* "düzenlemek" (VI.32: 87); *ilgile* "ilgilendirmek" (VI.32: 90); *yayma* "kurmaca, düzme, yapay" (VI.35: 329); *düzem* "plan" (VII.37: 41).

Bu bir-kaç sözcüğe şöyle bir bakacak olursak Dil Devrimi sırasında önerilen sözcüklerin hataları da se-vapları da görülebilir. Tabii, bugün artık bu örnekler Türkologlarca bilinmektedir. Bu yanlışlıkların çoğunluğu o dönem Türkiye'sinde Türk dilinin yeterince bilinmemesinden kaynaklanmaktadır:

mek" eylemi ile köktaş ise *ül* diye bir ad kökü tasarlamamız gerekmektedir. Ancak bu da *ülüğ* ve *ülüğ* sözünün kökeni sorusunu gündeme getirmektedir (*ülüğ* < *ülü- < *ül+ü- ? ~ ül-üş ?). Ayrıca *Türk Dili-Belleten*, 33, 1938, 87-8. s.ya bk.

⁶ *Tarama Sözlüğü*'nde Edviye-i Müfrede, Ferhengname, Kelile ve Dimne vb. metinler kaynak gösterilerek *ülü* "hisse, pay, kısım, kısım, pay" sözüne yer verilir. (TS VI. cilt, TDK, Ankara 1972: 4067)

Örneğin "halk, kavim; ulus" karşılığı eski metinlerden, kaynaklardan alınarak kullanıma sokulan *budun* sözünün bugün artık *o* ile *bodun* okunması gerektiği, eğer sözcük yaşamış olsaydı doğal ses gelişimi sonucu *boyun olması gerektiği bilinmektedir. Bu olası gelişmeyi Orhon Yazıtlarında *bodun* ile birlikte geçen *bod* ile karşılaştırabiliriz. Bu söz bugün *y* ile *boy* olarak yaşamaktadır.

Hece karşılığı kullanıma sokulan *üzüg* ise Eski Uygurcada ve Divanı Lugati't-Türk'te görülen *ujik*, *üjük* sözüdür. Ancak Ar. *هجرة* *hicā*⁷ karşılığı Türkçe olduğu düşünülerek *üzüg* yazımıyla kullanılan sözcük, gerçekte köken olarak Çince olsa gerek. Belki de bir-iki dil aracılığıyla, büyük olasılıkla da⁸ Soğdca üzerinden Uygurcaya geçmiştir. Clauson'a göre söz konusu Çince sözcük 字 *zi* olsa gerek.⁹ Fazla kullanılmamıştır.

"Yararlı, faydalı" yerine kullanılan *asığlı* ise, ise Eski Uygurca *asığlığ* sözünün yarı Uygurca yarı Anadolu Türkçesi (Oğuzca) şeklidir.¹⁰ Sözcüğün Türk dillerinin tarihsel ses gelişimine göre bizim Türkçemizdeki doğru şeklinin *asılı olması gerekirdi. Nitekim 14 ile 16. yy. arası Osmanlıca

7 'hece' sözünün kökeni F. Steingass 1489. sayfaya göre verilmiştir (London 81988).

8 Sözcüğün kökeni ve kökeniyle ilgili görüşler Clauson'a göre aktarılmıştır (Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. 1972 Oxford, 24-25. sayfalar)

9 Çince *zi*'nin Uygurcada görülüşü ve eski Çince şekli için M. Ölmez, "Uygurca Xuanzang-Biyografisindeki Çince Alıntılar", 136. sayfaya bakılabilir (*Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, Ankara 1994).

10 Uygurcada *as-* "artmak, çoğalmak" eyleminden türeyen *asığ* "kazanç, yarar, fayda" ve buradan türemiş sıfat biçimi *asığlığ* için *Uygurca Sözlük*'ün 227. sayfasına ve sonrasına bakılabilir (Klaus Röhrborn, *Uigurisches Wörterbuch*, 4. fasikül, Wiesbaden 1988).

metinlerde sözcük *assılı* ~ *assılı* biçiminde görülür.¹¹ Fazla kullanılmamıştır.

Yine "esas; bina temeli" için kullanılan, Türkçe olduğu düşünülen *temel* ve buradan da *+li* eki ile *temelli* kullanılmıştır. Gerçekte köken olarak Yunanca olan *temel* yine Yun. *θεμελια*, *θεμελιω* ile ilgilidir.¹²

"Dünya, yeryüzü" karşılığında Türkçe olduğu düşüncesiyle yaygın olarak kullanılan Soğd kökenli *acun* sözünü yine ilk olarak Eski Uygurcada buluruz: *ajun* "yaşam biçimi (canlı türü olarak, insan, kaplan vb.), varlık şekli; yaşam; dünya".¹³

"Canlı" karşılığı kullanılan *dirik* ise bir kaç yönden yanlıştır, ilk olarak sözcük bugün doğru ses gelişimiyle dilimizde *diri* biçimiyle kullanılmaktadır. İkinci olarak da sözcüğün anlamı "canlı" değil "can, yaşam"dır. Eski Türkçe metinlerde yine buradan gelişen *tiriglik* örneği vardır ki bu da bir sıfat olmayıp addır.¹⁴ Fazla kullanılmamıştır.

11 Sözcük bu haliyle *Kelile ve Dimne*, *Müntahab-ı Şifâ*, *Melhame-i Şemsiyye*, *Baki Divanı* gibi eserlerde görülür (*Tarama Sözlüğü*. cilt, TDK, Ankara 1963: 253-54)

12 *Benselers Griechisch-Deutsch Wörterbuch*, Yay. haz. Adolf Kaegi, Leipzig 171981: 358.

13 EskiUyg. *ajun* < Soğd. *'z'wn*, *'zwn* (Klaus Röhrborn, *Uigurisches Wörterbuch*, 5. fasikül, Wiesbaden 1994: 328. sayfa ve ötesi).

14 Türkçe *diri* < EskiTürkçe *tirig* için Clauson, a.g.e., 543. sayfaya bk.; *dirili* < ET *tiriglik* için de 546. sayfaya bk.; ET metinlerde sözcüğün sıfat biçimi *tiriglig görülmez, *Buddhistische Uigrica aus der Yuan-Zeit*'in II. bölümü (Ş. Tekin, Budapest 1980), 95. satırda geçen olası bir *tiriglig (yazar: *tyryklyk*, 192. s.) ise, bildiğim kadarıyla, EUygurcada görülen tek örnek olması dolayısıyla şüpheyle karşılanmalıdır. Zaten çeviri bölümünde bir sıfatla "canlı (lebendig, 242. s.)" karşılanan bu sözcükten yazar da emin değildir. Açıklamalar bölümünde ilgili bölümün kendisince açık olmadığını belirtir ("Der Sinn dieses Teil ist mir nicht klar!", 283. s.).

“Halk” karşılığı bugün de kullandığımız *ulus* sözü gerçekte Türkçe kökenlidir. Eski Türkçe *ulus* “ülke; halk” sözü Moğolcaya geçmiş, *ulus* olmuş, buradan da yeniden *ulus* şeklinde Türkçeye girmiştir. Sözcük yaşasaydı olması gereken şekil *ulus’tu*.

“Sahip” karşılığı görülen *ike* ise bugün *egemen* sözünde gördüğümüz *ege*’nin yanlış okunmasından başka bir şey değildir. Arap alfabesinin *k* ile *g*’yi ayırt etme imkanı vermemesinden dolayı Çağatayca metinlerde görülen **ك** şekli kolaylıkla *ike* okunmuştur. Olması gereken biçim *ige* ya da *ege* ise de Eski Türkçe *edi ~ idi* “sahip”ten gelen bu sözcük dilimizde kurallı olarak *iye* biçiminde görülmektedir. Fazla kullanılmamıştır.

Ayırt, nesne, vargı, yönerge önerge sözcükleri ise hemen her açıdan doğrudur ve bugün de kullanılmaktadır.

Çıkış Sırasına Göre Ülkü’deki Dil Yazıları:

Ragıp Hulûsi, “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”

“Türk Dili Tetkik Cemiyeti”nin kuruluş amaçlarının ele alındığı yazıda toplumların *terakkiciler* ve *muhafazacılar* diye ikiye ayrılacağı belirtilir. Bu bağlamda da dinin yerine değinilir ve Avrupa’da Hristiyanların ortaçağda dinde yenilik hareketleriyle birlikte ulusal dillere verdikleri önem vurgulanır. “... Avrupa daha doğrusu Hristiyanlık âleminde umumî kültür vasıtası olmak üzere *millî diller* milâdî XVI ıncı asırdan yani dört asır evvelinden beri Protestanlık sayesinde kıymet bularak işlenme imkânını bulmuş iken, Müslümanlık, hususiyile

Türklük âleminde böyle bir dinî hareket olmadığı için, Türkçe bir kültür dili olarak, arap ve acem dilleri derecesinde gelişmek imkânını bulamamıştır.” (I.1: 32)

Elbette “yabancı bir dili yüksek kültür dili olarak kullananlara karşı, millî sade dilimizi yaşatmak isteyenler bulunmuştu.” Ancak “ümmetçi düşünüş ve duyuş dolayısıyla bu gayretler hep boşa gitmiş ve 1932 senesinin 26 eylül tarihinde büyük kültür kılavuz ve başbuğumuz Gazi Hazretlerinin girişme ve dilemeleriyle İstanbul’da toplanmış olan ‘Birinci Dil Kurultayı’na kadar dilimizin bu yabancı kültür dillerinin boyunduruğu altından tamamiyle kurtulup öz başlı (müstakil) bir dil olabileceğine bütün iman besleyenler sözlerini bir türlü dinletememişlerdi.” (I.1: 32)

1932’de kurulan “Cemiyetin maksadı ... ‘Türk dilini’ müstait olduğu en yüksek kemal dercesine vardır-maktır.” (I.1: 33)

Yazıda devamla “Cemiyet”in çalışmaları, yapmayı düşündüğü işler, bu işler için kurulan kollar anlatılır. O dönem yapılan en önemli iş “derleme” ve “tarama” çalışmalarıdır. Derleme işi aslında yeni değildir. Dil Encümeni’nden “Cemiyet’e binlerce halk sözünü içeren fişler kalmıştır. (I.1: 36) Derlemelerden en çok yararlanacak kollar “*Lûgat-İstilah*” kolıyla *Gramer-Sentaks* koludur.” (I.1: 37)

“*Etimoloji* koluna gelince bu kol şimdilik, ‘*Radloff lûgati*’ gibi umumî bir Türk lûgatini esas alarak buna derlemeden gelecek kelimeleri de ilâve etmek ve böylece vücuda gelecek malzeme içinde her kelimenin aslını araştırmakla meşgul olacaktır. Bu kolun çalışması bittiği zaman türkçenin iştikaki lûgati meydana gelmiş olacaktır.”

“Neşriyat Kolu”na gelince, bu kolun görevlerinin başında ülkenin çeşitli bölgelerinde çıkan gazetelerin “Dil köşesi” açmalarını sağlamak, bu köşeleri yönlendirmek ve bunları “cemiyet”in merkezinde toplamaktır. Bu yolda ilk köşe açan gazete *Hakimiyeti Milliyedir*. (I.1: 38-9)

Yazıdaki son konu ise “Cemiyet” merkezinde oluşturulacak olan bir uzmanlık kütüphanesidir. (I.1: 40)

“Ülkü’nün Yazı Bölümleri”

“Ülkü’nün Yazı Bölümleri” başlıklı makalede *Ülkü* dergisinde yayımlanması düşünülen yazıların konu başlıkları verilir. Bizi yakından ilgilendiren konu ise “Edebiyat ve Dil (şiir, hikâye, roman, tasvir, tetkik)”tir.

Bu başlık altında “Türk dilinin eskiliğine, zenginliğine, yaygınlığına dair tetkikler. Selçuk ve Osmanlı devirlerinde Türk dilinin uğradığı değişmelere, halk dili ile yazı dili arasındaki ayrılıklara ve bugüne kadar dili sadeleştirme yolunda atılan adımlara dair tetkikler. Dili sadeleştirme, özleştirme yolunda denemeler, düşünceler, teklifler”e yer verilecektir. (I.1: 90)

“Dil Seferberliği: Hâmi Reis Gazi Hazretlerinin İrşatlarıyla Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Attığı Büyük Adım”

T.D.T.C.’nin yabancı (özellikle Arap-Fars) kökenli sözcüklere karşı başlattığı Türkçesini bulma seferberliği anlatılır, Halkevleri “zaten içinde buldukları bu işte daha sıkı çalışacaklardır”. Bu seferberlikte Türkçe karşılıkları sorulan sözcüklerin listesine (ilk 16) yer verilir. Bunların sonuçları daha sonra kullanım amacıyla “Osmanlıcadan Türkçeye Karşılık Kılavuzu”

olarak yayımlanacaktır. (I.2: 116) Gerçekten de bu karşılıklar *Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu*, *Ülkü* başlığı altında 163 s. + 7 s. katmalar ve düzeltmeler olarak yayımlanmıştır (tarihsiz). Dil seferberliği, derleme-tarama çalışmalarının ayrıntısı, dil köşelerinin konusu için *Türk Dili, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni*, Nisan 1933 (Ankara 1933) 1. sayı’nın tümüne bakılabilir.

Aptullah Battal, “Fin İli ve Fin Dili”

1917 Ekim Devrimi’nden sonra çeşitli tarihlerde Eski Çarlık Rusyası içinde yer alan bazı kesimler yeni yönetimle uyuşamaz. Bunun sonucunda da bir bölümü değişik yollarla bu ülkeyi terkedip ve Finlandiya’ya göç eder. Bunların arasında Kazan Tatarları ve Aptullah Battal [Taymas] da yer alır. 1925’te Türkiye’ye gelen A. B. Rusça ve Arapça bilgisinin de yardımıyla Türkolojiye önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bunların başında bugün de kullandığımız *İbnü-Mühennâ Lûgati ve Kırgız Sözlüğü* çevirisini sayabiliriz.

A. B. “Fin İli ve Fin Dili” başlığıyla yayımlanan yazısında ilk önce Finlandiya, Fince, Fin-Ugor dilleri hakkında kısa ancak temel bilgiler verir. Bu yazı gerçekte Halkevlerinde yapılan bir konuşmaya dayanmaktadır. A. B. konuşmasına “şimalin en uzak, bizimle soydaş, bizce de bilinmesi ve tanınması gerek olan bir il” ve “onun dili” hakkında bilgiler vereceğini belirterek başlar. Avrupa’da Protestan din adamları İncil’in ulusal dillere çevirilerini yaparak dil açısından ulusçu-ilerici bir yön taşımışlar, kendi dillerini Latincenin etkisinden önemli ölçüde kurtarıp birer yazı dili yapmışlardır. “Bizim dinî müelliflerimiz

ise, halk edebiyatına yabancı olduklarından öz dilin özünü ve özlüklerini bilmediklerinden ve bu gibi işlerde epiy tembel de olduklarından, Türkçe diye yazdıkları eserlerin lisanını Arapça ve Acemce söz ve tabirlerle tıkabasa doldurmuşlardır. Bu gibi Türkçe din kitaplarını, değil geniş halk kümeleri, orta bilgili hocalar da güç anlardı.” (I.3: 213)

İncil'in ceviri işini Fin din adamı Agrikola da Fince için yapmıştır, bu yönüyle de “Agrikola Fin yazı dilinin babası sayılır.” (I.3: 213) 19. yy.da Fince için başlatılan özleştirme çalışmalarında Fincenin eski metinleri, yazıtları olmadığı için Türkçede olduğu gibi “arkaismlerden istifade yolu mevzuubahs olamaz.” (I.3: 215) Bunun yerine halk dilinden yararlanmaya gidilir. Yalnız dilde böyle bir işe girişirken “biraz batırlık ve atılganlık lâzımdır. Dökme kelimeler yaratmak hususunda” dilde bulunan malzemeyi işlemek gerekir. (I.3: 216) Finliler halk dilinden yararlanırken bizim bugün Türkçede Latin kökenli karşılıklarını kullandığımız sözcükleri daha o dönem Finceleştirmişlerdir: *sähkö* “elektrik” (halk dilindeki ‘gerginlik’ sözünden), *yuna* “tren” (‘dizi’), *asema* “istasyon, gar” (‘durum, vaziyet’); *valokuva* “fotoğraf” (türetme: ‘ışık resmi’). (I.3: 216)

“Elbette biz de bunlara benzeterek, yeni sözler (neologismler) uydurabiliriz.” Ancak A. B. burada önemli bir noktaya değinir, “dökme kelimeler yapmak yolu dilleri züğürt ve eski sözleri kıt olan kavimlerin sülûk edeceği bir yoldur.” (I.3: 217) Yazılı belgeleri 8. yy.a değin uzanan Türkçenin elbette böylesi bir sorunu yoktur. “Bir budun için dilin değeri büyüktür. Hele yazı dilinin işlenmiş ve

baymış olması milletin medenî ve ilmi gücünün bir ifadesidir.” (I.3: 218)

“Dil Seferberliği: Gazi Hazretlerinin İrşatlarıyla Başlıyan Büyük Savaş Bütün Memleketin Elbirliğiyle Yürüyor”

Bu yazıda da “Dil Seferberliği” dolayısıyla yayımlanan listenin 17-41. maddeleri yayımlanır.

Hasan Ali, “Türk Dilinin Bölümleri, Edebî Lehçeler”

Yazı “TÜRK dili bir bütündür” sözüyle başlıyor. Türk dilinin “her zaman bir bütün olarak kalabil”diği vurgulanarak, her Türkün “hangi lehçeyi konuşursa konuşsun, az bir emekle başka lehçeleri” anlayabileceği belirtiliyor. (I.4: 307) Devamla Radloff’un ayırımına göre Türk Dilleri “Şark”, “Garp”, Orta Asya” ve “Cenup

Osmanlıcadan Türkçeye

Karşılıklar Kılavuzu

ÜLKÜ

Ülkü'nün yayımladığı
karşılıklar kılavuzu

lehçeleri" olmak üzere dörde ayrılıyor. Ek olarak da Samoyloviç'in "seslilik" ölçülere dayanan r'li/z'li küme ayırımına yer veriliyor. Yazı Türk dillerinin ortak anıtları olan yazıtlar, Kutadgu Bilig ve Divânü Lugati't-Türk ile Çağatayca ve Anadolu Oğuzcası üzerine verilen bilgilerle tamamlanıyor.

"Dil Seferberliği: Gazi Hazretlerinin İrşatlarıyla Başlıyan Büyük Savaş Bütün Memleketin Elbirliğiyle Yürüyor"

Bu yazı da listenin 42-72. maddelerini kapsıyor.

Kadri Kemal, "Anadolu'nun Doğusunda Dil Meselesi"

Adından da anlaşılacağı üzere bu yazı Anadolu'daki öteki dillere değinmekte, ancak yazar bugün de yabancı olmadığımız bir anlayışla "vaktiyle hemen bütün halkı öz Türkçe konuşan ve tarih vesikalarının gösterdiğine göre, Türkten başka bir soydan olmıyan bu insanlar, nasıl olmuş da öz dillerini yitirmişler ve yabancı diller edinmişlerdir?.." sorusunu sormaktadır. Hemen arkasından da kaynağı ta o günlere giden yine tanıdık bir cevap görüyoruz: "Yapılan birçok araştırmalar neticesi bu dillerin dağılı Türkler tarafından konuşulan Türkçenin 'halitalaştırılmış' iki lehçesi olduğu anlaşılmaktadır" (I.5: 404)

Yazının bütününde bu görüş çeşitli tarihsel ve dilsel verilerle kanıtlanmaya ve bu ortaya çıkan "halita"nın nedeni çözümlenmeye çalışılmaktadır.

"Dil Seferberliği"

Yazıda da listenin 73-93. maddeleri yer alır, "Öz Türkçe Yazı Yarışı" başlıklı duyuruya yer verilir.

"Dil Seferberliği"

Yazı, listenin 98-105. maddelerini kapsar.

Türk Dili Dergisinin ilk sayısı

Ruşen Eşref, "T.D.T.C Nasıl Kuruldu"

R. Eşref'in *Ülkü*'de yer alan bu konuşması gerçekte ilk önce *Türk Dili*'nin 2. sayısında, "Türk Dili 2 inci sayının ayrı kısmı" başlığı altında yayımlanmıştır. M. Kemal Çankaya'daki bir akşam toplantısında T.T.T.C.'nin kuruluşundan sonra "Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir. Ne dersiniz?" diye cevabını da vereceği bir soru sorar ve ekler: "Öyle ise, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun!" (II.8: 82) Cemiyet'in kurucularını da yine M. Kemal orada bulunanların arasından seçer:

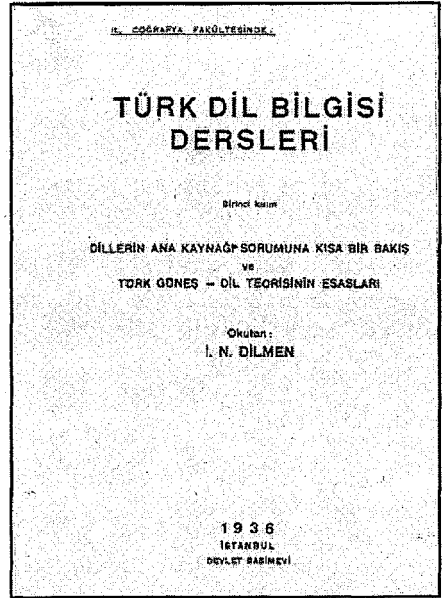
“Eli ile Samih Rifat Beyi göstererek: — *Zatîâliniz bunun reisliğini alırsınız.* buyurdular. Umumî Kâtipliğe de lütfen beni (R. Eşref) münasip gördüler.” (II.8: 82) Kurulacak kurumun tüzüğü de hazır: “—Zannederim şimdiki Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin nizamnamesini alırsınız. Lâzımgelen yerlerine cemiyetinizin adını ve gayesini yazarsınız. Yenisini sonra düşünürüz.” (II.8: 82) .

Ertesi gün gerekli yasal izin alınır ve “böylece T.D.T.C. nin varlığı resmen 12 Temmuz 1932 olarak tescil” edilir. (II.8: 83)

İzleyen sayfalarda Cemiyetin kuruluşuyla ilgili ayrıntılar, ilk etkinlikler, M. Kemal’in görüşleri, önerileri, yönlendirmesi, S. Rifat’ın hastalığı, Dolmabahçe’de toplanan ilk kurultay özetlenir. Kurultay ve kurultaya gelenler anlatılırken Cemiyet’in gerçek başkanının kim olduğu da anlaşıl-maktadır: “Türk dilinin ve edebiyatının elli altmış asırlık bütün merhaleleri bir Başkumandanın önünden, bir bilgi ordusu halinde geçiriliyor. O, her geçeni baştan ayağa süzüyor, eksiği gediği varsa düzeltiyor, pürüzü kalmışsa gideriyor. Bu yüksek bilgi ordusunu yarın milletin karşısından geçirmeye hazırlıyor.” (II.8: 95)

İbrahim Necmi, “T.D.T.C Bir Yıl İçinde Neler Yaptı”

Yazıda esas olarak T.D.T.C.’nin kuruluşundan sonra yaptığı işler özetlenmektedir. Buna göre yapılan çalışmalar “İngüistik-filoloji çalışmaları”, “Dilimizin özleştirilmesi yolundaki çalışmalar”, “Gramer üzerine hazırlıklar”, “Karşılıklar Kılavuzu ve Dil Anketi” vb. başlıklarıyla ele alınır.

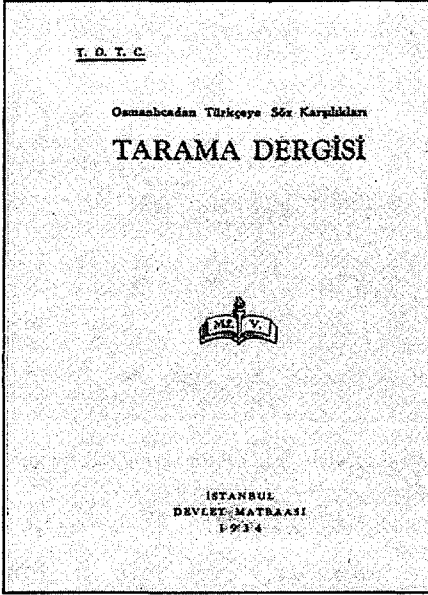
İbrahim Necmi, “Tarama Dergisi Nedir”

İ. Necmi T. D. T. C.’nin ilk büyük çalışmasının *Tarama Dergisi* olduğunu, kamuoyunda ise “bu Tarama Dergisi nedir?” türünden ilgiyle karışık bir sorunun ortaya atıldığını belirtir. Bu ilgiyi ve soruyu cevaplamak amacıyla kaleme alınan yazıda *Tarama Dergisi*’nin amacı, kapsamı, hazırlanmasında tutulan yol, karşılaşılan güçlükler ele alınır.

Tarama Dergisi kamuoyuna sunulan 105 listelik yabancı kökenli söze karşılık arayarak oluşturulmaya başlanmıştır. Üç buçuk ay süren bu anket sırasında toplam 1382 sözcüğün yer aldığı listelerin tümüne de karşılık gelmiş, karşılıksız tek sözcük kalmamıştır. Söz konusu listeler başta *Türk Dili* ve *Ülkü* dergisi olmak üzere daha önce çeşitli basın-yayın organlarında, yayımlanmıştır. Komisyondan geçirilen bu sözlerin yaklaşık 1100

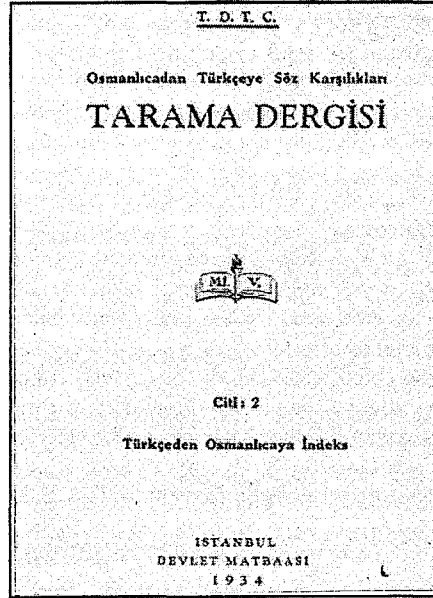

kadarı başta *Kamusı Türkî* olmak üzere, çeşitli tarihî sözlüklerle karşılaştırılmış, sonuçta da bunun 640 kadarı hakkında bir karara varılmıştır.

Tarama Dergisi'nin ilk cildi

"Tarama işi, iki türlü dil varlığı üzerinde yürütülmüştür: Bunlardan biri derleme fişleri, ötekiler de kitaplardır." (II.15: 179) Derleme işi sırasında "ayıklanmış bir halde merkeze gelen 125 binden fazla derleme fişi" taranmış, bunlar arasından "dilimizde kullanılır yabancı sözlere karşılık olabilecek"ler seçilmiştir. "Kitap taramaları" ise "lûgatler ve eski yazma veya basma kitaplar üzerinde yapılmıştır. Bunların sayısı 150 ye varmıştır." Bu "lûgat"lerin içinde Radloff'un sözlüğü de vardır. (III.15: 179) Bütün bu çalışmaların sonunda da "Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu" yayımlanacaktır. (III.15: 180)

Tarama Dergisi'nin ikinci cildi

Dr. M. Şükrü, "Dil Bilgisi - Dil Düzmesi"

"Dil Bilgisi Nedir?", "Dil Nasıl Çıkmıştır?", "Dil Bir Özden mi Çıkmıştır?", "Diller Kaç Gruba Ayrılırlar?" gibi konu başlıklarının yer aldığı yazıda genel olarak dilbilgisi ve dilbilimi sorunları üzerinde durulur. Sonuçta da iş dilde özleşmeye, öteki dillerdeki benzer uygulamalara, sorunlara bağlanır.

"İkinci Dil Kurultayı: 18 Ağustos'ta Açılacak Kurultay'da Neler Konuşulacak"

Esas olarak kurultayda ele alınacak konular maddeler halinde sıralanır.

İbrahim Necmi, "İkinci Dil Kurultayına Doğru"

İlk kurultaydan çıkan sonuçların, ortaya konulan çalışma programının

maddeleri ve yeni kurultayda yapılması düşünülen işler ele alınır. Türk dilinin öteki dillerle, "Arî ve Samî" dillerle karşılaştırılması ana gündem maddelerindedir.

Nafi Atuf, "Türk Dili ve Kurultay"

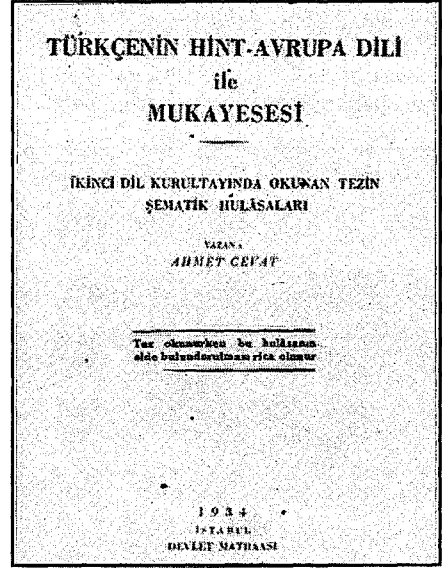
Yine Kurultay üzerine olan bu yazıda şu görüş dikkat çekicidir: "Türk dili üzerinde tetkik yapanlar daha ziyade yabancı bilginler" olduğu için "bunlardan bazıları Türk dilinin zenginliğini ve diğer diller üzerinde tesirlerini ilme yakışan bir dürüstlikle bulup söyledikleri halde bir kısmı ... Türk diline hakikî yerini ver"memektedir. (IV.19: 1)

Tadeusz Kowalski, "Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri"

Türk dilinin Türklerin İslam dinine girmeleriyle birlikte Arap-Fars sözlerinin istilasına uğradığı belirtilen yazıda, bunun tersi olarak Türk dilinden de öteki dillere, çeşitli Balkan, Slav, Kafkas ve Anadolu dillerine sözcük akınının olduğu belirtilir ve konuyla ilgili araştırmalara değinilir. Tabii başka dillere sözcük veren tek dil Anadolu Türkçesi değildir. Özellikle Slav dillerine Tatarca üzerinden, Kırım Tatarcasından çeşitli dönemlerde çok sayıda sözcük geçmiştir.

Necip Ali, "Türk Dili ve Türk Müziği"

Dilin insan yaşamındaki önemine ve Türk Dil Devriminin gerekliliğine değinen Necip Ali, işi müziğe getirir ve şöyle der: "Müzik işine gelince: Acun tarihinin itiraz kabul olmayan çok açık hakikatlerinden biri de Türk budununun bütün budunlar içinde en sesli, en canlı ve en coşkun ulus oluşudur." (IV: 22: 247)

İkinci Kurultayda Okunan bir Bildiri ve Metni: Türkçeyi Hint-Avrupa Dilleri ile Karşılaştırmaktadır

Muzaffer, "Türk Soyu ve Türk Tarihi"

Esas olarak tarih konularının ele alındığı bir radyo konuşmasına dayanan yazı yeni önerilen sözcüklerin sıkça kullanımıyla ilgi çekicidir. Bunlar *acun* "dünya", *atam* "insan", *kıyın* "işkençe", *evcil* "ehlî" gibi sözcüklerdir.

Hasan Âli, "Dil İnkılabımızın Karakteri"

Ziya Gökalp'in dilciliğine, "Türkçeci"liğine değinilen yazıda, Z. Gökalp'in Batı kaynaklı sözcüklere Arap kökenli karşılıklar uydurması bir tür çekingenlik, müslüman kesimi gücendirmek istemeyen bir tavır olarak nitelenir. Oysa "Türk dili için zamanca ve mekânca bir hudut yoktur. Herhangi bir Türkçe söz, herhangi bir zamanda söylenmiş, herhangi bir yerde kul-

lanılmış olursa olsun Türkçedir." Dolayısıyla Z. Gökalp'in yaptığı gibi "ideal" yerine Arap kökenli "mefkure" türetilene kadar dilimizin eski kaynaklarına bakılmış olsaydı, örneğin "El'idrak"e bakılmış olsaydı bunun karşılığında "ülkü" sözü bulunabilirdi. (IV: 22: 256)

İ. Necmi Dilmen, "Yeni Karşılıklar Kılavuzu"

Tarama çalışmaları ve *Tarama Dergisi* hakkında bilgi verilen yazıda, yazı dilimizdeki Arap ve Fars sözlerine râğbetin nedenleri açıklanmaya çalışılır.

"T. D. Araştırma Kurumunun Bildirisi"

Yeni adıyla T.D.A.K. *Tarama Dergisi* ile ilgili olarak okuyucuların görüşlerine başvurur ve sonuca göre aşağıdaki fişin doldurulup Kurum'a gönderilmesini ister.

saptamak için de "Türk Dili Araştırma Kurumu, yurd içinde yaygın bir sentaks anketini yararlı görmüş ve bu işe de girişmiştir." (V.30: 405) "... Türk dilinin söz kurumu, bir türlü ve statik değildir. Binbir türlü söz kurumu vardır. Bu dinamik söz kurumunun varlıklarını ortaya koymak, 'sentaks anketi'nin verimi olacaktır." (V.30: 405)

"Türk Dili Araştırma Kurumu Adına Verilen Ayta"

Dil Bayramı dolayısıyla T. D. A. kurumunun İstanbul Radyosu aracılığıyla verdiği "ayta"ya yer verilir. Konuşmada Kurumun o güne değin yaptığı işler, çalışmalar özetlenir, Türk dilinin eskiliği, öteki dillere kaynak oluşu vurgulanır:

"Birinci dil kurultayı, kurduğu dil kurumuna iki büyük çalışma yolu göstermişti: bunlardan birincisi, daha çok pratik olarak türk dilini herkesin kolayca öğrenip anılabileceği şekle

Osmanlıca . . . . . kelimesine Kılavuzda . . . . .
karşılığını uygun (yahut: yeter) görmüyorum.

Sebebi: (kısaca) .....

Önergem Şudur: . . . . . (1)

İmza

(1) Burada bir önerge gösterilmeyen yazılar üzerine bir şey yapılamıyacaktır.

İ. Necmi Dilmen, "Yeni Sentaks Anketi"

Sözdizimi sorunlarına kısaca değinilen yazıda Türkçenin sözdizimi özellikleri ve yazı dili ile halk dili arasındaki farklılıklar işlenir. "Dilimizin söz kurumu... Yazı diliyle konuşma dili arasındaki uçurumu derinleştiren başlıca şeylerden biri de budur." (V.30: 403) Bu tür sorunları, farkları

koymaktı.

İkincisi daha güçlü ve daha esashısı ise, dilimizin bütün dünya dillerine ana kaynak olduğunu ortaya çıkarmak, bunu bütün bilim dünyasına tanıtmaktı." (VI.32: 82)

Yazı Batılı bilim adamlarına, Türk dilinin "ana kaynak" oluşunu vurgulamalarından dolayı sitemle devam eder. Sonlara doğru da "dilimiz" in

“Avrupayı, Asyayı, Afrikayı, Amerikayı ve bütün Okeanı kaplıyan engin dil gruplarının anası” olduğu görüşüyle tamamlanır.

“Ankarada Dil Bayramı”

Dil bayramında yapılan konuşmalar ana çizgileriyle sıralanır.

“Ankara Halkevinde Dil Bayramı Töreninde Açma Söylevi”

Ankara Halkevi başkanı Ferid C. Güven’in dil bayramı dolayısıyla Halkevinde verdiği söyleve yer verilir.

H. Reşit Tankut, “Sümer, Mohancodaro, Harappa ve Ana Dil”

Sümercenin kökeniyle ilişkili kuramlara, bunlardan Sümerceyi “Skit, Kasdo-Skit, Turani” dillere bağlayan görüşe yer verilir.

Münir Hayri, “Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi”

Dille ilgili yapılması önerilen sergide çeşitli alfabeler sergilenecek ve “ilk yazıda Türklerin rolü ortaya çıkarılacaktır. Bir başka iş de harita olmalıdır. Bu “harita Türk dilinin bugünkü konuşulduğu” yerleri gösterecektir.

İ. Necmi Dilmen, “Güneş Dil Teorisinin Esasları”

Dillerin güneşten, özellikle Türk dilinin güneşten, “bütün kültür anlatabilen dillerin” belli başlılarının da buradan türediğine dayanan dönemin yaygın, resmî görüşü çeşitli “formül” lerle kanıtlanmaya çalışılır, bu kuramın esasları ortaya konur.

İlk insanlar güneşe *ag* adını vermişler, buradan da sırasıyla *ay*, *ag*, *ak*, *ah* ses öbeklerini türetmişler, “bunlar birinci derecede radikal”lerdir,

buradaki *ğ*’den *v*’yi, sonra da *v*’nin akrabası sesleri, *b*, *m*, *p*, *f* seslerini türetmişlerdir. Artık *seslerin* gerisi çorap söküğü gibi gelmiştir.

N. A. Kansu, “Yeni Fakültemiz”

Yeni kurulan DTCF ve bu fakültenin amaçları ele alınır. “Yeni Fakültenin zümresinde, Güneş - Dil teorisini de kapsayan türkoloji ile Sümer, Akatı Eti dilleri, Çince ve Sanskritçe öğretilenektir.” (VI.36: 402)

Şakir, “Bir Dil Atlası Hakkında”

Bir dil atlasının gerekliliği, bunun için yapılacak ön çalışmalar, derleme işleri, bunların işlenmesi, yorumu ve basım işi anlatılır. Bu işe örnek olabilecek Batıdaki atlasların belli başlılarının adları sıralanır.

İ.N. Dilmen, “Güneş - Dil Teorisinin Ana Kanunları ve Analiz Yolları”

35. sayıda kısaca ele alınan “Güneş-Dil Teorisi” burada 17 madde halinde ayrıntısıyla ele alınır, kurama göre örnek çözümlemeler yapılır, örneğin *sevgi* sözü şöyle çözümlenir:

1	2	3	4	5
<i>-eğ+</i>	<i>es+</i>	<i>ev+</i>	<i>eg+</i>	<i>iğ</i>

“*Eğ*: Ana köktür. Asıl anlamı ‘güneş’tir”, “*Es*: Süje ve objeye nazaran oldukça uzak ve geniş bir saha gösteren ektir.”, “*Ev*: Ana kök anlamı kendinde tecelli ettiren ana süje veya objeyi gösterir.”, “*Eg*: Süje veya obje gösteren bir elemandır”, “*iğ*: Bütün bu mefhumları bağlayarak kelimeye isim hali veren tayin ve ifade ekidir.” (VIII.38: 92-3) Buradan da bir-iki ünlü ve ünsüz sesi düşürerek (hangi kurallarla?) rahatlıkla *sevgi* sözünü elde

ederiz. Benzer yöntemle rahatlıkla “sevda, aşk ve aimer” sözlerinin Türkçe olduğu ortaya konabilir. (94-5)

Hüseyin Namık Orkun, “Türkoloji Bilgisinin Tarihçesi”

Avrupa’da Türkoloji, Türk tarihi ve dilleri üzerine yapılan ilk çalışmalar, sözlüklere değinilir.

İ. N. Dilmen, “Güneş - Dil Teorisi Üzerine Bir Kaç Soru ve Cevapları”

“Güneş-Dil Teorisi” ile ilgili doğal olarak sorulması gereken sorulara verilen yanıtlar yer alır.

Hüseyin Namık Orkun, “Avrupada Türkoloji”

İlki daha çok tarih ağırlıklı olan yazı dizisinin bu bölümünde, Castrén, Ramstedt gibi ilk “altayist”lere, Macar ve Alman Türkologlarıyla bunların çalışmalarına yer verilir.

Salahattin Eyiboğlu, “Yabancı Dil ve Kültür”

S. E. yabancı bir dil bilmenin gerekliliğine değinirken ana dili öğreniminin önemini özellikle vurgular:

“Türk çocuğunun dimağı düşünmeğe Türk dilinde açılmalıdır. Aksi takdirde yabancı dil fayda değil zarar verir.” (VII.41: 360)

“Üçüncü Dil Kurultayı”

Bu kurultayda da ağırlıklı olarak “Güneş-Dil Teorisi” ele alınmıştır. Yazı kurultay dolayısıyla İ. N. Dilmen’in Ulus gazetesine verdiği demeçten oluşmaktadır.

A. Caferoğlu, “Yenisey - Orhon Harflerinin Menşei”

Orhon Yazıtları ile ilgili tarihsel bilgilerin yanısıra yazıtlarda kullanılan alfabenin kökeni üzerine öne sürülen görüşlere yer verilir, bu görüşlerin bir değerlendirmesi yapılır.

Falih Rıfki Atay, “Dil Kurultayı”

Kurultaya değinen bir yazı daha... Falih Rıfki da o dönem malum dil ve tarih görüşünün doğruluğuna inanmaktadır: “Nasıl Türk milleti *kaynak-millet* ise, Türkçe *kaynakdil*’dir.” (VIII.43: 1)

A. Caferoğlu, “Ayasofya Kütüphanesindeki Yazma Bir Sırp Lûgati Münasebetile”

Arap harfli yazma bir Sırpça sözlük ve önemine değinen bir yazıdır.

“Üçüncü Türk Dil Kurultayı”

Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nı günün anlatan, yapılan konuşmaları özetleyen bir yazı.

Abdülkadir İnan, “Güneş - Dil Teorisi Üzerine Notlar”

“Güneş-Dil Teorisi”ne yaşattıkları güneş kültünden dolayı Taymır adası halkından, Dolganlarla iç içe yaşayan Tavgılardan kanıtlar getirilmeye çalışılır.

A. N. Kural, “Ananjasz Zajaczkowski, *Elementy tureckie na ziemiach Polskich*”

Zajaczkowski’nin Lehçede bulunan Türk asıllı, özellikle Karay asıllı sözlere yer verdiği yazısının değerlendirmesidir.

“Kültür Haberleri”

Dördüncü dil bayramının Halkevlerinin tüm şubelerinde “kutlulan” dığını ele alan haber yazısı. Yazı aynı

zamanında o güne kadar yapılan dil çalışmalarının da kısa bir özeti.

Reşit Rahmeti Arat, "KUTADĞU BİLİGde Tabibler ve Efsuncularla Münasebet Hakkında Parçalar"

R. Rahmeti, KB ve nüshaları hakkında kısa bilgilerle başladığı tanınmış yazısında *otaçılar ve mu'azzimler* ile ilgili bölümün yazıçevrimine, çevirisine ve açıklamalara yer verir. Yazının sonunda ilgili bölümlerin tipkibasimleri yer almaktadır.

M. F. Köprülü, "T'oung Paa" [Pao !],

T'oung Pao'nun 30. cildi ile Ramstedt'in *Kalmukça Sözlük*'ü tanıtılır.

A. Caferoğlu, "Orhun Harfleri Hakkında"

Eski Türk runik yazısı ve yeni bulunan yazıtlarla ilgili olarak Samoyloviç'in yazdığı iki yazı değerlendirilir. Yine aynı başlık altında runik harflerle süslü çeşitli eşyaları ele alan bir yazı, K. Donner ve M. Räsänen'in yazısı özetlenir.

M. Şerafeddin Yaltakaya, "Türk Adları ve Türkmenler"

Dil yazıları arasında anabileceğimiz bu yazıda Mısır'da Kölemenler döneminde kullanılan Türkçe adlara yer verilir.

N. N. Kozmin, "Orhun Âbideleri Muharriri Atısı Lâkaplı Yollğ-Tigin: P"

Bu ve izleyen yazıda Orhun Yazıtlarının okunuşu, Thomsen ve Radloff'un okuyuş farkları, anlamlandırmada karşılaşılan güçlükler ve eski Türk tarihi ele alındıktan sonra yazıtların

yazıcısı (hakkâkı) Yollğ Tigin anlatılır. Yazıyı A. Caferoğlu çevirmiştir.

N. N. Kozmin, "Orhun Âbideleri Muharriri Atısı Lâkaplı Yollğ-Tigin: IP" (önceki yazının devamı)

Reşid Rahmeti [Arat, Yay. Haz.], "Dil Araştırmaları"

Kowalski'nin 1936 yazında Anadolu'da topladığı dil malzemeleri üzerine hazırladığı yazının Fransızcadan yapılan çevrisidir. Yazıyı F. İz çevirmiştir.

A. Caferoğlu, "Tadeusz Kowalski, Zur semantischen Funktion des Peuralsuffixes lar, ler in den Türksprachen, Krakwe, 1935"

Caferoğlu'nun kaleme aldığı bu tanıtma yazısında çoğul ekimiz *+lar/ +ler* ve işlevleri irdelenmektedir. [Kowalski Kowalski, *Peuralsuffixes* ise *Pluralsuffixes* olmalı]

F.A., "Ahmet Caferoğlu, Uygur Sözlüğü"

Caferoğlu'nun *Uygur Sözlüğü*'nü değerlendiren bir yazı.

Pertev N. Boratav, "M. Şakir Ülkütaşır, Türkiye Etnografya ve Folklor Sözlüğü Üzerine Bir Kalem Tecrübesi"

Toplam 117 maddeden oluşan *Etnografya ve Folklor Sözlüğü*'nü ele alan bir tanıtım yazısı. Tanıtma dostça bir düzelti/tamamlama uyarısıyla noktalanmaktadır.

A. Caferoğlu, "Kowalski, T., O Ks. Michala Wiczorkawskiego T. J., misjonarza perşkiego, pracach tureckich"

Polonyalı misyoner bir papazın ka-

leme aldığı “Türkçe” metinler, “lâtin harufatıyla” kaydedilmiş olmasından dolayı özellikle önemlidir. Çalışmayı tanıtan Caferoğlu yazarı, *geleyrim, geleyrız* gibi söyleyişleri Besarabya, Kırım Türklerinin ağzına özgü söyleyişler olarak nitelendirmesinden dolayı haklı olarak eleştirir ve bunun Azerî söyleyişi de olabileceğini belirtir.

Tadeusz Kowalski [Çev.: C. Köprülü], “Türk Dilinin Bünyesi”

K. Grønbech'in *Der türkische Sprachbau* “Türkçenin Yapısı” adlı ünlü çalışmasının Kowalski tarafından yapılan tanıtımı Türkçeye çevrilmiştir.

“Dil Bayramı”

Altıncı yılı dolayısıyla dil bayramına değinen bir yazı.

Nahid Sırrı, “Bir Okuyucunun Notları”

Dil bayramı dolayısıyla yazılan bir yazı.

İ. N. Dilmen, “Cümhuriyet Yıllarında Dil Çalışmaları”

Halkevlerinin de yardım ve katkısıyla yapılan derleme, tarama çalışmaları özetlenir, “Güneş-Dil Teorisi”nin ortaya çıkışı anlatılır.

Abdülkadir İnan, “Eduard Pekarski ve Eserleri”

E. Piekarski, yaşamı, çalışmaları ve Yakut Sözlüğü'nün önemi ele alınır.

Yaşar Nabi, “Halkevleri'nin Dil, Tarih, Edebiyat Yolundaki Çalışmaları”

Halkevlerinin “dokuz kolundan birini teşkil eden ‘Dil, Edebiyat ve Tarih’ kolu”nun etkinlikleri anlatılır.

Halkevleri yalnızca tarama, derleme işlerine yardımcı görev edinmemiş, “Ana dili türkçe olmayan veya türkçeyi bildikleri halde aileleri arasında türkçeden başka dille konuşmak itiyadını terkedemeyen vatandaşlarla yakından ve devamlı surette meşgul” olmayı da amaçları arasına koymuştur. (XIII.73: 46)

Gyula Németh, “Türklüğün Eski Çağı”

Şerif Başstav'ın Türkçeye aktardığı yazı ilk Türkoloji çalışmalarını ele aldıktan sonra Ural-Türk dilleri ilişkilerine değinir. Ağırlıklı olarak da Sümerce-Türkçe karşılaştırmalarına yer verilir.

Gyula Németh, “Türklüğün Eski Çağı”

Bu ikinci yazıda da kimi Türkçe örnekler Eski Hintçe, Toharca, Çuvaşça sözcüklerle karşılaştırılır. Bu verilere ve kimi tarih kaynaklarına dayanılarak “tarihin ilk Türkleri”nin “Şarkî Asya'da” olduğu sonucuna varılır. (XV.90: 517)

M. Fuad Köprülü, “Türk Dili Hakkında Nâmık Kemal'in Bâzi Düşünceleri”

Yazıda Namık Kemal'in yalnız vatan değil, dil konusunda da duyarlı olduğu belirtilir. “Kemâl'e göre, insan cem'iyetlerinin terakkiysi, herşeyden evvel dil ve edebiyatlarının ilerlemesine bağlıdır.” Devletin dile, Türkçeye önem vermediğini, bunun özellikle Rumeli'de görüldüğünü belirten N. Kemal, din âlimlerinin Arapça öğrenim görüp halka Rumca anlattıklarını, dolayısıyla da Balkanlarda Türkçenin gelişemediğini düşünür. (XVI.92: 98)

“Dil Bayramı”

Dil bayramı dolayısıyla kaleme alınan yazıda Ankara’da yapılan bayram kutlamaları, etkinlikler anlatılır.

Dr. Saim Ali, “Türk Grameri Dâvası”

Dilbilgisi sorunlarının ele alındığı yazıda her yönüyle tam, eksiksiz bir dilbilgisinin yazılamayacağı belirtilir.

**Yazar Adlarına Göre¹⁵
Ülkü’de Çıkan Dil Yazıları**

Aptullah Battal, “Fin İli ve Fin Dili”, *Ülkü*, 1. c., 3. s., Nisan 1933: 209-219.

[Arat] → R. Rahmeti

Falih Rifki Atay, “Dil Kurultayı”, *Ülkü*, 8. c., 43. s., Eylül 1936: 1-2.

Pertev N. Boratav, “M. Şakir Ülkütaşır, Türkiye Etnografya ve Folklor Sözlüğü Üzerine Bir Kalem Tecrübesi”, *Ülkü*, 11. c., 64. s., Haziran 1938: 381-382.

[Dilmen] → İbrahim Necmi

[Dilemre] → Saim Ali

A. Caferoğlu, “Ayasofya Kütüphanesindeki Yazma Bir Sırp Lûgati Münasebetile”, *Ülkü*, 8. c., 43. s., Eylül 1936: 27-32 + 1*.

—, “Kowalski, T., *O Ks. Michala Wieczorkawskiego T. J., misjonarza perskiego, pracach tureckich*”, *Ülkü*, 11. c., 66. s., Ağustos 1938: 567-571.

—, “Orhun Harfleri Hakkında”, *Ülkü*, 9. c., 50. s., Nisan 1937: 154-160.

—, “Tadeusz Kowalski, *Zur semantischen Funktion des Peuralsuffixes* lar, ler in den Türk-sprachen, Krakwe, 1935”, *Ülkü*, 10. c., 58. s., İkkânun 1937: 377-384.

—, “Yenisey - Orhon Harflerinin Menşei”, *Ülkü*, 7. c., 42. s., Ağustos 1936: 433-445.

[Erdem] → Ragıp Hulûsi

F.A., “Ahmet Caferoğlu, *Uygur Sözlüğü*, *Ülkü*, 11. c., 63. s., Mayıs 1938: 287-288.

H. Reşit Tankut, “Sümer, Mohancodaro, Harappa ve Ana Dil”, *Ülkü*, 6. c., 32. s., Birinci Teşrin 1935: 90-92.

Hasan Âli, “Türk Dilinin Bölümleri, Edebî Lehçeler”, *Ülkü*, 1.c., 4. s., Mayıs 1933: 307-312..

—, “Dil İnkılabımızın Karakteri”, *Ülkü*, 4. c., 22. s., Birincikânun 1934: 255-257.

İbrahim Necmi [Dilmen], “T.D.T.C Bir Yıl İçinde Neler Yaptı”, *Ülkü*, 2. c., 9. s., Birinciteşrin 1933: 186-190.

—, “Tarama Dergisi Nedir”, *Ülkü*, 3. c., 15. s., Mayıs 1934: 177-180.

—, “İkinci Dil Kurultayına Doğru”, *Ülkü*, 3. c., 18. s., Ağustos 1934: 409-412.

—, “Yeni Karşılıklar Kılavuzu”, *Ülkü*, 5. c., 26. s., Nisan 1935: 81-84.

—, “Yeni Sentaks Anketi”, *Ülkü*, 5. c., 20. s., Ağustos 1935: 403-405.

—, “Güneş Dil Teorisinin Esasları”, *Ülkü*, 6. c., 35. s., İkinci Kânun 1936: 329-334.

—, “Güneş - Dil Teorisinin Ana Kanunları ve Analiz Yolları”, *Ülkü*, 7. c., 38. s., Nisan 1936: 88-95.

—, “Güneş - Dil Teorisi Üzerine Bir Kaç Soru ve Cevapları”, *Ülkü*, 7. c., 39. s., Mayıs 1936: 178-183.

15 Yazar adları esas olarak soyadı yasası sonrasına ait yazılarda soyadına, öncesi adlarda da ilk adın ilk harfine göre sıraya konmuştur. Soyadı yasası öncesi yazıların yazarlarının soyadları [ ] içinde verilmiş ve kendi adına gönderilmiştir.

Eğer kimi yazar ad ya da soyadı bugünkünden farklı yazılmışsa (Eyüboğlu yerine Eyüboğlu gibi) bunlara hiç dokunulmamıştır.

- , “Cümhuriyet Yıllarında Dil Çalışmaları”, *Ülkü*, 12. c., 69. s., İkinciteşrin 1938: 239-244.
- Abdülkadir İnan, “Eduard Pekarski ve Eserleri”, *Ülkü*, 12. c., 71. s., İkincikânun 1939: 443-446.
- , “Güneş - Dil Teorisi Üzerine Notlar”, *Ülkü*, 8. c., 44. s., İlkteşrin 1936: 142-144.
- Kadri Kemal, “Anadolu’nun Doğusunda Dil Meselesi”, *Ülkü*, 1. c., 5. s., Haziran 1933: 404-407.
- M. F. Köprülü, “*T’oung Paa*” [Pao !], *Ülkü*, 8. c., 46. s., Birinci Kânun 1936: 318-321.
- , “Türk Dili Hakkında Nâmık Kemal’in Bâzı Düşünceleri”, *Ülkü*, 16. c., 92. s., Birinciteşrin 1940: 97-98.
- A. N. Kural, “Ananjasz Zajaczkowski, *Elementy tureckie na ziemiach Polskich*”, *Ülkü*, 8. c., 44. s., İlkteşrin 1936: 158-159.
- Münir Hayri, “Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi”, *Ülkü*, 6. c., 32. s., Birinci Teşrin 1935: 93-95.
- Muzaffer, “Türk Soy ve Türk Tarihi”, *Ülkü*, 4. c., 22. s., Birincikânun 1934: 251-254.
- N. A. Kansu, “Yeni Fakültemiz”, *Ülkü*, 6. c., 36. s., Şubat 1935: 401-402.
- N. N. Kozmin, “Orhun Âbideleri Muharriri *Atısı* Lâkaplı Yollığ-Tigin: I”, *Ülkü*, 9. c., 53. s., Temmuz 1937: 349-358.
- , “Orhun Âbideleri Muharriri *Atısı* Lâkaplı Yollığ-Tigin: II”, *Ülkü*, 9. c., 54. s., Ağustos 1937: 431-440.
- Nafi Atuf, “Türk Dili ve Kurultay”, *Ülkü*, 4. c., 19. s., Eylül 1934: 1-2.
- Nahid Sırrı, “Bir Okuyucunun Notları”, *Ülkü*, 12. c., 68. s., İlkteşrin 1938: 185-?.
- [Nayır] → Yaşar Nabi
- Necip Ali, “Türk Dili ve Türk Müziği”, *Ülkü*, 4. c., 22. s., Birincikânun 1934: 246-248.
- Gyula Németh, “Türklüğün Eski Çağı”, *Ülkü*, 15. c., 88. s., Haziran 1940: 299-306.
- , “Türklüğün Eski Çağı”, *Ülkü*, 15. c., 90. s., Ağustos 1940: 509-518.
- Hüseyin Namık Orkun, “Avrupada Türkoloji”, *Ülkü*, 7. c., 40. s., Haziran 1936: 261-266.
- , “Türkoloji Bilgisinin Tarihçesi”, *Ülkü*, 7. c., 38. s., Nisan 1936: 103-109.
- [Örik] → Nahid Sırrı
- Ragıp Hulûsi, “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”, *Ülkü*, 1. c., 1. s., Şubat 1933: 31-40.
- Reşid Rahmeti [Arat, Yay. Haz.], “Dil Araştırmaları”, *Ülkü*, 9. c., 54. s., Ağustos 1937: 461-464.
- , “KUTADĞU BİLİGde Tabibler ve Efsuncularla Münasebet Hakkında Parçalar”, *Ülkü*, 8. c., 46. s., Birinci Kânun 1936: 285-294 + 4*.
- Ruşen Eşref, “T.D.T.C Nasıl Kuruldu”, *Ülkü*, 2. c., 8. s., Eylül 1933: 81-97.
- Dr. Saim Ali, “Türk Grameri Dâvası”, *Ülkü*, 17. c., 98. s., Nisan 1941: 99-104.
- Salahattin Eyiboğlu, “Yabancı Dil ve Kültür”, *Ülkü*, 7. c., 41. s., Temmuz 1936: 358-361.
- Şakir, “Bir Dil Atlası Hakkında”, *Ülkü*, 7. c., 37. s., Mart 1936: 41-43.
- Dr. M. Şükrü, “Dil Bilgisi - Dil Düzelmesi”, *Ülkü*, 3. c., 16. s., Haziran 1934: 281-289.
- Tadeusz Kowalski [Çev.: C. Köprülü], “Türk Dilinin Bünyesi”, *Ülkü*, 12. c., 67. s., Eylül 1938: 83-88.
- , “Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri”, *Ülkü*, 4. c., 20. s., Birinci Teşrin 1934: 98-105.

[Tansel] → F.A.

[Taymas] → Abdullah Battal

Ülkü, “‘Ülkü’nün Yazı Bölümleri”,
Ülkü, 1. c., 1. s., Şubat 1933: 90.

—, “Ankara Halkevinde Dil Bayramı
Töreninde Açma Söylevi”, Ülkü, 6.
c., 22. s., Birinci Teşrin 1935: 88-
89.

—, “Ankarada Dil Bayramı”, Ülkü, 6.
c., 32. s., Birinci Teşrin 1935: 87.

—, “Dil Bayramı”, Ülkü, 12. c., 68. s.,
İkhtesrin 1938: 177-178.

—, “Dil Bayramı”, Ülkü, 16. c., 92. s.,
Birinciteşrin 1940: 180-181.

—, “Dil Seferberliği: Hâmi Reis Gazi
Hazretlerinin İrşatlarıyla Türk Dili
Tetkik Cemiyetinin Attığı Büyük
Adım”, Ülkü, 1.c, 2. s., Mart 1933:
116-118..

—, “Dil Seferberliği”, Ülkü, 1. c., 5. s.,
Mayıs 1933: 408-410.

—, “Dil Seferberliği”, Ülkü, 1. c., 6. s.,
Temmuz 1933: 490-491.

—, “Dil Seferberliği: Gazi Hazretleri-
nin İrşatlarıyla Başlıyan Büyük
Savaş Bütün Memleketin Elbir-
liğiyle Yürüyor”, Ülkü, 1. c., 3. s.,
Nisan 1933: 219-221.

—, “Dil Seferberliği: Gazi Hazretlerinin

İrşatlarıyla Başlıyan Büyük Savaş
Bütün Memleketin Elbirliğiyle Yü-
rüyor”, Ülkü, 1. c., 4. s., Mayıs
1933: 315-317.

—, “Kültür Haberleri”, Ülkü, 8. c., 44.
s., İkhtesrin 1936: 160-166.

—, “T. D. Araştırma Kurumunun
Bildiriği”, Ülkü, 5. c., 26. s., Nisan
1935: 85-87.

—, “Türk Dili Araştırma Kurumu
Adına Verilen Ayta”, Ülkü, 6. c.,
32. s., Birinci Teşrin 1935: 81-86.

—, “Üçüncü Dil Kurultayı”, Ülkü, 7. c.,
41. s., Temmuz 1936: 399-400.

—, “Üçüncü Türk Dil Kurultayı”, Ülkü,
8. c., 43. s., Eylül 1936: 77-84.

—, “İkinci Dil Kurultayı: 18 Ağustos’ta
Açılacak Kurultay’da Neler Ko-
nuşulacak”, Ülkü, 3. c., 17. s.,
Temmuz 1934: 385-386.

[Ünaydın] → Ruşen Eşref

M. Şerafeddin Yaltakaya, “Türk Adları
ve Türkmenler”, Ülkü, 9. c., 52. s.,
Haziran 1937: 301-302.

Yaşar Nabi, “Halkevleri’nin Dil, Tarih,
Edebiyat Yolundaki Çalışmaları”,
Ülkü, 13. c., 73. s., Mart 1939: 44-
48.

[Yücel] → Hasan Âli